

Darja Koter

Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo
University of Ljubljana, Academy of music

Janez Bitenc – nestor otroških pesmi in glasbenih pravljic

Janez Bitenc – Nestor of Children's songs and Musical Fairy Tales

Prejeto: 27. marec 2015
Sprejeto: 31. marec 2015Received: 27th March 2015
Accepted: 31st March 2015**Ključne besede:** Janez Bitenc, otroška pesem, glasbena pravljica, otroški pevski zbor, ilustracija.**Keywords:** Janez Bitenc, Children's song, Musical Fairy Tale, Children's Choir, Illustration

IZVLEČEK

ABSTRACT

Prispevek predstavlja Janeza Bitenca kot skladatelja otroških pesmi in glasbenih pravljic za najmlajše otroke ter kot zaslužnega za razvoj predšolske glasbene vzgoje. Kot glasbeni urednik in pedagog je bil prepričan, da petje v družinskem krogu usiha, zato si je prizadeval k večji vlogi glasbene vzgoje v vrtcih in nižjih razredih osnovnih šol. Ustvarjal je besedila, melodije in pravljicne pripovedi ter zasnoval izvirno metodo poučevanja otroških pesmi.

The paper presents Janez Bitenc, composer of songs for children and musical fairy tales for young children, as the person responsible for the development of pre-school music education. As a music editor and educator, Bitenc was convinced that singing in family circles was declining, which was why he became a strong advocate of placing greater importance on music education in kindergartens and early-stage elementary school classes. Bitenc wrote lyrics, melodies and fairy tales, and, what is more, devised an original method of how to teach children's songs.

Janeza Bitenca poznamo kot skladatelja otroških pesmi in glasbenih pravljic za najmlajše otroke ter kot zaslužnega za razvoj predšolske glasbene vzgoje.¹ Njegova dela so v slovenski glasbeni zgodovini v marsičem prvinska in edinstvena, čeprav je sam za nestorja slovenske otroške pesmi označil Emila Adamiča.² Skladbe za mlajše

1 Projekt št. P6-0376 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

2 Igor Senčar, »Pravljice – svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, *Tretji dan*, l. 14 (1994), oktober, 24.

osnovnošolce so slovenski skladatelji snovali že od sredine 19. stoletja, začenši s Slomškom, vendar z njimi praviloma niso presegli okvirjev razrednega petja, po vsebini pa ne didaktično vgrajenih moralnih vrednot. Nova doba otroške glasbene literature se začinja v zgodnjem 20. stoletju na Tržaškem in nato drugod po slovenskem prostoru, ko so nastala dela Emila Adamiča, Ivana Grbca, Marija Kogoja, Frana Venturinja in drugih. Za prvo obsežnejšo pesmarico otroških umetnih pesmi, ki je presegla raven v Slomškovem slogu, velja zbirka *Otroški zbori*, ki jo je leta 1924 v Trstu izdal učitelj in zborovodja Srečko Kumar. Njena glavna odlika je nabor skladb, ki stremljeva k umetniškemu in otroško pesem postavi ob bok drugim glasbenim oblikam. Karol Pahor, po srcu in stroki pedagog in zborovodja, je ob njenem izidu zapisal: »*Ta zbirka ne nosi več šablonskega šolarskega pečata in je v vsakem pomenu umetnina, ki se lahko uvrsti med najboljšo slovensko glasbeno literaturo /.../*«.³ Pomembni značilnosti objavljenih pesmi sta posnemanje otrokovega čustvovanja in primerna glasovna lega. Dobrim vzorom so med obema vojnama sledili drugi vidnejši slovenski skladatelji, kot so Slavko Osterc, Zorko Prelovec, Danilo Švara, Karol Pahor in drugi, ki so pretežno ustvarjali na pobudo Avgusta Šuligoja in njegovega legendarnega mladinskega pevskega zbora *Trboveljskega slavčka*. Šuligoj in »slavčki« so postavili temelje slovenskega mladinskega zborovskega petja in spodbudili njegov razvoj, ki do danes ni usahnil. Glasbena literatura in poustvarjalna praksa sta do konca druge svetovne vojne večinoma sledili šolskemu zborovskemu petju, medtem ko uglasbene pesmi za predšolske otroke niso doživele sistematičnega razvoja. To vrzel je prvi zapolnil Janez Bitenc, ki je začel ustvarjati v zgodnjih petdesetih letih. Njegova dela, kot so *Kuža Pazi*, *Naša četica koraka*, *Hi, konjiček*, *Metuljček cekinček*, *Zajček dolgoušček*, *Siva kučma ...*, so prvenstveno nastajala na pobudo otrok v vrtcih in šolah, ki jih je Bitenc obiskoval in poučeval kot njihov velik prijatelj in »stric Janez«. Že prva pesmica *Trobentica in zvonček* iz leta 1953 je bila plod želje deklice iz osnovne šole Dravlje, kjer je nekaj časa poučeval.⁴ V več kot petdesetih letih je ustvaril na stotine pesmic, ki jih ni mogoče prešteti, saj so številne zapisane tudi kot osebna posvetila najbližjim prijateljem.⁵ Neredke so ponarodele in postale del vsakdanjega otroškega sveta ter ostale v srcih staršev, dedkov in babic, predvsem pa postale temeljno gradivo za spodbujanje in poučevanje otroškega petja v rosnih letih. Zamisel za ustvarjanje pesmic, vključenih v pravljичne pripovedi, se je skladatelju porodila ob prizadevanjih za dejavnejšo poustvarjalnost, saj je bil prepričan, da so pravljice z uglasbenimi pesmicami odlična izhodišča za lažje usvajanje novih pesmic in doživljajsko petje. Pesmi in pravljice so izšle v nepregledni beri slikanic, pesmaric, v zbirkah in zvočnih zapisih. Slišimo jih v vrtcih, šolah, na koncertih, radijskih valovih – vedno znova jim prisluhnemo z zanimanjem in doživimo s posebnim ugodjem. Življenje in delo Janeza Bitenca, utemeljitelja oziroma nestorja otroških pesmi in glasbenih pravljic za najmlajše, še ni bilo celovito in dovolj poglobljeno znanstveno ovrednoteno. Poleg krajših enciklopedičnih zapisov (*Muzička enciklopedija*, zv. 1, Zagreb, 1971; *Leksikon*

3 Cvetko Budkovič, *Razvoj mladinskega zborovskega petja na Slovenskem, od začetkov do druge svetovne vojne* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1983), 34.

4 Marinka Svetina, »Ustvariti pesem v ozkem tonskem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, *Otrok in knjiga* 42 (1996): 56.

5 Na Bitenčevo lepo navado, da je svojim prijateljem ob osebnih praznikih napisal priložnostno pesmico, me je prijazno opozorila Jasna Nemeč Novak, skladateljeva radijska kolegica, ki se ji za gesto in posredovana gradiva iskreno zahvaljujem.

jugoslavenske muzike, zv. 1, Zagreb, 1984) so nastale štiri diplomske naloge, ki obravnavajo različna področja njegovega delovanja in opusa (Tanja Benedičič, *Mladinska dela Janeza Bitenca*, Pedagoška fakulteta, Ljubljana, 1997; Tea Vodusek, *Janez Bitenc in njegov prispevek h glasbeni vzgoji predšolskih otrok*, Akademija za glasbo, Ljubljana, 1999; Helena Urbančič, *Otroške pesmi Janeza Bitenca*, Pedagoška fakulteta Ljubljana, 2006; Vesna Kotnik, *Priljubljenost del Janeza Bitenca v prvem triletju osnovne šole*, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, 2011), ob njih pa je objavljenih več krajših skladateljevih portretov oziroma priložnostnih prispevkov v različnih medijih. S pričujočim prispevkom, ki temelji na dosedanjih objavah, skladateljevih pričevanjih in spominih (rokopisna zapuščina ni znana) ter objavljenih zbirkah, želimo dosedanja vedenja dopolniti, nadgraditi in strniti ter celoviteje ovrednotiti Bitenčev pomen za zgodovino slovenske glasbene ustvarjalnosti in poustvarjalnosti.

Janez Bitenc, skladatelj, pesnik, pisatelj in glasbeni pedagog, se je rodil 25. oktobra 1925 v Ljubljani. Oče Peter je bil železničarski uradnik, ljubiteljski violinist, glasbeni pedagog in zborovodja. Kot nezakonski sin Slavice Bitenc, solopevke, diplomantke dunajskega konservatorija in altistke ljubljanskega Deželnega gledališča, je bil nadarjen violinist. Šolal se je na ljubljanskem konservatoriju in se želel poklicno posvetiti glasbi, vendar mu skromne družinske razmere tega niso omogočile. Mati Slavica je bila ožigosana kot nezakonska mati, zato je delo v ljubljanski Operi izgubila in se bila primorana soočiti z bridko usodo – njena komaj začeta obetavna pevska kariera je bila prezgodaj zapečatenata. Kot uradnica je bila prisiljena dati sina v rejniško družino. Družbene razmere so vplivale tudi na sinovo poklicno pot, prav tako polno preprek in neizpolnjenih sanj. Ker se mu želja po študiju glasbe ni uresničila, se je oprijel uradniškega dela na železnici, ob tem pa kot učitelj glasbene teorije in zborovodja otroškega pevskega zbora poučeval na glasbeni šoli ljubljanskega železničarskega društva Sloga, s čimer je vsaj delno zadostil svojim sposobnostim in poklicnim upom.⁶ Bitenčeva mati Marija (po domače Minka) je bila rojena Zemljak, po poklicu pa učiteljica in ljubiteljska pianistka. Čeprav se je na učiteljski izkazala kot nadarjena pianistka, tudi njej zaradi skromnega stanu ni bilo dano nadaljevati z glasbenim izobraževanjem, zato se je zaposlila kot učiteljica in ni študirala.⁷

Janez Bitenc, sicer edinec, je kljub neizpolnjenih življenjskih željah obeh nadarjenih staršev odraščal v glasbeno dejavni družini. Oče Peter je sina kot drugošolca vpisal v glasbeno šolo Sloga, kjer je obiskoval pouk glasbene teorije in klavirja, ki ga je poučevala Ema Nolly. V prvih letih ga klavir ni veselil, morda tudi zato, ker z učiteljico nista našla pravega stika. Kot pravi, »je bila ta stara gospa dobra pianistka /.../ Zdi se mi, da ni imela pravega pristopa za nežne ročice prvošolcev /.../«, zato ga je oče od pouka klavirja kmalu izpisal.⁸ Nasprotno je bil že v rosnih letih navdušen nad prepevanjem v otroškem pevskem zboru, ki ga je vodil oče. Rad je poudarjal: »Od tu izvira moje veselje do prepevanja v otroškem zboru. Spominjam se, da smo nastopili z Adamičevimi

6 Janez Bitenc je o svojem življenju večkrat spregovoril v različnih intervjujih, najizčrpnjeje v pogovoru z Marinko Svetina, objavljenem v reviji *Otrok in knjiga* leta 1996, svoje spomine pa je strnil in objavil leto pred svojo smrtjo v knjigi *Nona. Spomini na otroška leta* (Ljubljana: Sanje, 2003).

7 Svetina, »Ustvariti pesem v ozkem tonskem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, 54.

8 Prav tam, 54–55.

otročimi pesmimi, ki so mi zanesljivo dale tisto osnovo, iz katere sem kasneje sam ustvarjal«. ⁹ Kljub slabim izkušnjam se je čez nekaj let vrnil h klavirju. Takrat je oče dobro presodil, komu naj zaupa sinovo izobraževanje in ga napotil k Heribertu Svetelu (1895–1962), ravnatelju glasbene šole Sloga in dobremu pedagogu, sicer skladatelju in dirigentu. ¹⁰ Bitenc pravi, da je

»od takrat šlo kot po maslu. Dobil sem veliko veselje. Z vso silo me je potegnilo v glasbeni vrtinec, v katerem sem našel obliko užitka. Danes sem srečen, da sem se posvetil glasbi in da uvajam v svet glasbe otroke po vrtcih in šolah«. ¹¹

Zgodaj se je seznanjal tudi z javnim glasbenim življenjem takratne Ljubljane. Bitenčeva starša sta redno zahajala v ljubljansko Dramo, Opero in na koncerte, kamor sta vodila tudi sina. Bitenc je svoj prvi obisk Opere opisal kot razburljiv dogodek, vreden večnega spomina. ¹² Glasba ga je redno spremljala tudi v domačem krogu, kjer sta mati in oče pogosto igrala v duetu ali muzicirala skupaj z očetovo mamo Slavico. Oče je bil med prvimi naročniki ljubljanskega radia, preko katerega je družina spremljala koncerte klasične glasbe, Janez pa se je vsak teden veselil nove oddaje z otroškim pevskim zborom vrtca na Taboru, ki jih je pripravljala vzgojiteljica Slavica Vencajzova, dopolnila pa »teta s cekarjem, odlična pravljíčarka«. ¹³ Slavica Vencajz (1888–1967) je bila priznana učiteljica in vzgojiteljica sodobnih nazorov, publicistka in voditeljica tečajev za bodoče kadre vzgojno varstvenih zavodov. Prirejala je otroške predstave in do leta 1941 na ljubljanskem radiu pripravljala oddaje za otroke, v katere je vključevala igrice, pravljice in petje. ¹⁴ Bitenčevo otroško fantazijo in vsestranski miselni razvoj je spodbujala tudi stara mama Slavica (imenoval jo je nona) ob prebiranju pravljič in otroških zgodb. Kot pravi, je imel srečno otroštvo, iz katerega je kasneje stkal prenekatero pesmico in glasbeno pravljico. Njegovi literarni liki so plod domišljije in resničnih dogodkov ter prepleteni z dogodivščinami otročajev z Vidovdanske ulice, kjer je preživel zgodnje otroštvo. Živopisno jih je upodobil v knjigi *Nona - spomini na otroška leta* (2003), kjer nastopajo starši, dedki in babice, sosedje, prijatelji z ulice, otroške igre, domače živali, najljubše igračke, brusači, marelarji, krojači, ciganke, poštarji in ne nazadnje prosjaki.

Janez Bitenc je obiskoval osnovno šolo Ledina, nato pa se je vpisal na takratno 4. moško realno gimnazijo (1940–1944), kjer je prepeval v šolskem zboru pod vodstvom organista in skladatelja Pavla Rančigaja (1899–1972). O uspehih ali dogodivščinah v osnovni šoli in gimnaziji ni spregovoril, pač pa se je v gimnazijskih letih navdušil nad opernimi predstavami in začel razmišljati o glasbenem poklicu. Po vojni so ga vpoklicali v jugoslovansko armado, kjer je postal korepetitor, občasno pa tudi zborovodja vojaškega pevskega zbora. Čeprav za tovrstno glasbeno dejavnost ni imel formalne izobrazbe, se je vsestransko izkazal, zato mu je bilo omogočeno izobraževanje na t.i. pevovodskem tečaju na Glasbeni akademiji v Beogradu, ki je trajal tri mesece. Ta oblika

⁹ Prav tam, 54.

¹⁰ Prav tam, 55.

¹¹ Bitenc, *Nona. Spomini na otroška leta*, 171.

¹² Prav tam, 92–95.

¹³ Prav tam, 29.

¹⁴ Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi769870/>, obiskano 20.3.2015.

povojnega izpopolnjevanja, ki jo je kasneje ocenil kot izjemno kvalitetno, ga je dokončno usmerila na poklicno pot. Šolanje je nadaljeval na Akademiji za glasbo v Ljubljani, kjer je diplomiral (1952) na t.i. glasbeno-zgodovinskem oddelku.¹⁵ Tam se je srečal z vplivnim etnomuzikologom in zborovodjem Francetom Maroltom, ki ga je ocenil kot izjemno talentiranega za raziskovanje slovenskega glasbenega izročila. Bitenc se kljub naklonjenosti ljudski glasbi in njeni dediščini za tovrstno delo ni ogrel in svojo prihodnost usmeril v ustvarjalnost za otroke, pri čemer ga je Marolt prijateljsko podpiral in mu napovedal: »Janez, ti boš pa simfonije za mamenke pisal.«, s čimer je imel v mislih osem ali šestnajst taktne skladbice za otroke, ki se še držijo mamam za krilo,¹⁶ kar se je popolnoma uresničilo. Ker se je preživljal sam, je po posredovanju profesorja Marolta že med študijem deloval na ljubljanskem radiu (1947-) in študiral ob delu. Sprva je deloval v politični redakciji, kar mu je bilo zelo tuje, kmalu pa mu je bilo omogočeno urejanje oddaj z ljudsko in zborovsko glasbo, v okviru katerih je sodeloval pri številnih snemanjih odraslih, otroških in mladinskih pevskih zborov v raznih slovenskih krajih.¹⁷ V najlepšem spominu so mu ostala snemanja otroškega in mladinskega pevskega zbora na osnovni šoli v Gornji Radgoni, ki ju je vodil Manko Golar, in ju je snemal kar deset let.¹⁸ Manko Golar (1911–1988), sin pesnika Cvetka Golarja, je bil po poklicu učitelj, pa tudi mladinski pesnik, pripovednik in zborovodja. V Gornji Radgoni je ustanovil in vodil mladinski pevski zbor, poimenovan po narodni heroinji Silviri Tomasini, s katerim je zaslovel po vsej Jugoslaviji in nastopal pred Titom. Med Golarjevo mladinsko prozo so najpomembnejše pesmi za predšolske otroke.¹⁹ Na Bitenca je naredil vtis kot odličen zborovodja, gotovo pa tudi kot pisec mladinskih iger in pesmi, v katerih najdemo motive iz narave in resničnih dogodkov domačega okolja. Podobne vzgibe ustvarjanja najdemo tudi pri Bitencu.

Kot privrženec pristne ljudske glasbe in človek strogih meril se je Bitenc zavedal kulturnih vrzeli svojega časa. Ni se čutil poklicanega, da bi hodil po Maroltovi poti, čeprav je na širšem slovenskem prostoru posnel številne zvočne zapise etnomuzikološkega značaja,²⁰ prav tako ne, da bi sledil razvoju narodnozabavne glasbe, ki je bila v zgodnjih 50. letih v vzponu in imela pomembno mesto tudi na ljubljanskem radiu. Čeprav si je na Akademiji za glasbo pridobil široke kompetence, se je odločil za radijsko pot. Dilemi med ljudskim in narodnozabavnim melosom se je izognil tako, da je za svoje poklicno delovanje našel tretjo možnost in skupaj s študijskim kolegom Pavlom Kalanom na radiu utemeljil uredništvo za otroško in mladinsko glasbo, čemur sta se posvetila z veliko vnemo. Začetki tega uredništva segajo v leto 1949. Pavle Kalan (1929–2005), glasbeni pedagog in zborovodja, znan po priredbah otroških pesmi za zборе, je za potrebe radia ustanovil majhen zborček in z njim nastopal poldrugo leto, Bitenc pa je kot honorarni sodelavec glasbene šole Franca Šturma in njenih podružnic uspel zbrati kar 150 članski zbor cicibanov.²¹ Nekoč je izjavil, da je s cicibanskim zbo-

15 Svetina, »Ustvariti pesem v ozkem tonskem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, 55.

16 Prav tam.

17 Senčar, »Pravljice, svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, 24.

18 Svetina, »Ustvariti pesem v ozkem tonskem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, 55.

19 Dostopno na: <http://mojkraj.info/index.php/znani-ljudje/63-mankogolar>, obiskano 25. 3. 2015.

20 Senčar, »Pravljice, svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, 24.

21 Povzeto po besedilu radijske oddaje »Najboljši čas...« ob 50. letnici otroškega in mladinskega pevskega zbora. Tipkopis hrani

rom prepeval repertoar svojega očeta, kar pa se je kmalu izkazalo za neperspektivno dejanje in ga prisililo k lastnemu ustvarjanju. Kot pravi,

»so se otroci hitro naveličali prepevanja vedno istih pesmi in ko sem jih vprašal, kaj nam je storiti /.../, so dejali: 'pa ti napiši kaj!' In prišli so predlogi: napiši o kužku, o kozi – tako sta na primer nastali pesmici *Kuža Pazi* in *Koza Meka*. Predlogi so se širili z živalskega sveta na vso naravo, ki me vedno navdihuje in iz katere zajemam motive za svoja besedila.«²²

Kljub dobrim nameram zbora nista trajno zaživela. Več uspehov je bilo pri snovanju oddaj in oblikovanju temeljnih vsebin uredništva, ki ga je Bitenc vodil med letoma 1956 in 1963. Da bi dobil čim pristnejše odzive mladih poslušalcev, je redno je obiskoval vrtce in šole po vsej Sloveniji in kritično opazoval, kako najmlajše občinstvo sprejema oddaje njegovega uredništva. Kot pravi, se je nad glasbenim ustvarjanjem za predšolske otroke posebno navdušil, ko je skupaj s svetovalko Zavoda za šolstvo v Mariboru Vido Herman obredel domala vse vrtce na Ptujskem, nato pa tudi v drugih predelih Štajerske. Vido Herman opisuje kot zaslužno za razvoj dobro zasnovanega izobraževanja vzgojiteljic, polno svežih idej, iz katerih je tudi sam dobil številne spodbude za svoje delo na področju glasbene vzgoje malčkov.²³ Veljal je za odprtega in dovzetnega za pobude otrok in stroke, ob tem pa se zavedal pomena živega stika z otroki, zato je leta 1953 sprejel delo učitelja v prvih štirih razred osnovne šole Dravlje, ki ga je opravljal eno leto.²⁴ Na pomen predšolske glasbene vzgoje pa je opozarjal tudi v publicističnih prispevkih o sodobni glasbeni vzgoji (Janez Bitenc, »O mladinski glasbi«, *Grlica*, l. 3, 1956/57, 19).

Poznavanje problematike ga je spodbudilo, da se je v matični radijski hiši dejavno zavzemal za ponovno ustanovitev otroškega in mladinskega pevskega zbora, ki naj bi postala vzorčna ansambla za mladinsko petje. Podpiral je izvajanje ljudskih pesmi in umetnih skladb ter poustvarjanje na najvišjem nivoju in opozarjal na pomanjkanje ustrezne literature, pri čemer je imel v mislih besedilne in glasbene vsebine. Kritično se je odzival na skladbe z ne dovolj razumljivimi besedili in prezahtevnimi ritmičnimi in melodičnimi prviniami ter se zavzemal za otrokom prijazne skladbe, prilagojene glasbenim spodobnostim. Bil je prepričan, da so številne otroške ljudske pesmi otroškim glasovom zaradi preširokega obsega neprijazne, pa tudi v to, da je bila slovenska literatura za otroke od četrtega do osmega leta starosti izjemno skromna.²⁵ Skladatelj sodobnike je uspešno pozival k ustvarjanju za najmlajše in jih kmalu začel snovati tudi sam. Prva lastna dela je objavil v zbirki pesmi *Jurček poje* (1953). To je bilo v letu, ko je kratek čas poučeval na osnovni šoli Dravlje. Kot pravi, se je nanj ob neki priliki obrnila šolska deklica z željo, da bi otrokom napisal pesmico in ga s tem postavila pred velik

avtorica.

22 Irma Plajnshek, »Svoje delo sem vseskozi doživljal kot poslanstvo. Pogovor s skladateljem – Janez Bitenc«, *Otok in družina* 1 (2001): 67.

23 J. M., »Otroci so še zmeraj otroci«, *Otok in družina* 7/8 (1992): 72.

24 Plajnshek, »Svoje delo sem vseskozi doživljal kot poslanstvo. Pogovor s skladateljem – Janez Bitenc«, 66.

25 Prav tam, 67.

izziv. Posebno težavo je videl v besedilu, saj se v tovrstnem snovanju še ni poskusil.²⁶ Kljub zadregam je naročeno kmalu uresničil in si s tem začrtal novo življenjsko pot. Bil je velik ljubitelj otrok in tankočutni poznavalec otroške duše, zato mu je pesnik in pisatelj Marko Kravos nadel vzdevek »otrokoljub«.²⁷ Z ženo nista imela otrok, vendar je svoje poslanstvo našel v ustvarjanju za mladino. Prva Bitenčeva zbirka *Jurček poje* je bila pospremljena z različnimi odzivi. Glasbena stroka mu je odrekala prvenstvo oziroma izvirnost na področju otroških pesmi, češ da so pred njim podobna dela ustvarjali že Emil Adamič, Slavko Osterc in Marij Kogoj,²⁸ čeprav nihče izmed njih ni pisal za tri, štiri ali šest letne otroke. Bitenc je zagovarjal tezo, da je v ustvarjanja

»za otroke, stare štiri leta ali pa deset let in več velika razlika. V tako kratki pesmici, kot je 'Kuža pazi', ne moreš pričakovati umetniškega dejanja. Mislim pa, da je del umetnosti že sam pristop do otroka, povezan s spoznanjem, kaj malček lahko dojame, kaj lahko zapoje, s čim ga osrečiš. Če sem to v svojih pesmicah dosegel, potem so se uresničile besede prof. Franceta Marolta.«²⁹

Kot kaže, se je v svet Bitenčevih pesmi ob prvi objavi najbolj poglobil le psiholog dr. Zoran Jelenec, ki je poudaril, da se je skladatelj zelo uspešno približal psihološkim značilnostim otrok v starosti od treh do osmih let,³⁰ kar je bilo Bitencu v uteho. Večkrat je poudaril, da so njegovo delo zavirali različni dejavniki, saj ustvarjanje za malčke v določenih strokovnih in laičnih krogih ni bilo cenjeno, pa tudi to, da so ga spremljala srečna naključja. Mednje je štel obdobje 60. in 70. let, ko so druga za drugo nastajale Zveze prijateljev mladine, ki naj bi edine moralno podpirale in spodbujale njegovo delo, s čimer je imel v mislih organiziranje obiskov v vrtcih in šolah. Odkrito je zagovarjal načelo:

»z otrokom govorimo tako, da nas bo razumel, da bo znal čustvovati, da bo živel v svetu svojega otroštva. Če ne delamo tako, /.../ delamo robota. /.../ Izogibamo se ljubezni, kot da je nekaj zastarelega, odtujenega današnjemu sodobnemu stehiniranemu svetu. Zato se pri svojem delu izogibam vnašanju nečesa ekstremno novega in modnega v otroški svet in se zavestno, pač glede na številne izkušnje, držim tradicije. Vendar vnašam v svoje delo prvine, ki jim ni mogoče reči ponavljanje in stereotipi.«³¹ Kot ustvarjalec se je vseskozi čutil ne dovolj priznanega, »kot da bi bilo delo za otroke nekaj manj vrednega.«³²

Otroški in Mladinski pevski zbor RTV Ljubljana sta bila na Bitenčevo pobudo ustanovljena leta 1957. Njun predvojni predhodnik je bil radijski mladinski zbor »Zvonček«, ustanovljen leta 1939, ki ga je do začetka okupacije vodil defektolog in glasbenik Emil

26 Senčar, »Pravljice, svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, 23.

27 Vital Klabus, »Pravljice danes. Iz opusa velikega otrokoljuba«, *Delo*, 13. 7. 1995, 11.

28 Svetina, »Ustvariti pesem v ozkem tonskem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, 56.

29 Prav tam.

30 Prav tam.

31 J. M., »Otroci so še zmeraj otroci«, 72.

32 Prav tam.

Uлага (1911–2000).³³ Odziv na razpis za nova zbora je bil nad pričakovanji, saj se je na avdicije prijavilo okrog petsto otrok. To je bil čas, ko se je slovensko mladinsko zborovstvo že precej razmahnilo, k čemer so pripomogli številni dejavniki, kot so tečaji za zborovodje, pevske revije in celjski mladinski pevski festival, revija *Grlica* in drugi. Komisijo za izbor so sestavljali: Janez Bitenc, Pavle Kalan, Janez Kuhar, Milko Škoberne in Slavko Mihelčič. Za vsakega od zborov so izbrali okrog sto otrok. Bitenc je za zborovodjo povabil Janeza Kuharja, ki je bil že prej njegov sodelavec v uredništvu otroških in mladinskih oddaj in prekaljen zborovodja. Kot se spominja Bitenc, je otroški zbor prvič nastopil že po dveh mesecih, medtem ko je mladinski zbor po pol leta odšel na prvo turnejo.³⁴ Osnovna naloga obeh zborov je bila prepevati in posneti vsa temeljna dela slovenskih skladateljev ter spodbujati nastanek novih skladb. Otroški zbor je prepeval ob spremljavi klavirja ali ansambla, kar je bila v tistem času novost, ki se je med izvajalci in radijskimi poslušalci hitro priljubila. Mladinski zbor pa je prvenstveno gojil večglasno a cappella petje domačih in tujih avtorjev, pa tudi skladbe ob instrumentalni spremljavi. Tandem Bitenc-Kuhar je poskrbel, da je ob zavzetem delu nastajal zajeten fond posnetih skladbic, pa tudi delež del, ki so jih za oba zbora napisali takrat aktualni skladatelji Marjan Vodopivec, Radovan Gobec, Slavko Mihelčič, Karol Pahor, Pavel Šivic, Marjan Kozina in drugi. Skladateljsko sta bila dejavna tudi oba glavna akterja, Bitenc in Kuhar. Nove pesmi so bile iztočnica, da je Bitenc zasnoval radijsko oddajo *Pet minut za novo pesmico*, ki je postala izjemno odmevna v vrtcih in nižjih razredih osnovnih šol. Njena priljubljenost je vseskozi naraščala, uredništvo pa je v znak zahvale prejelo številna ilustrirana pisma. Kratki pet minutni oddaji je kmalu sledila daljša, še bolj pedagoško poglobljena, z naslovom *Pozdravi za mlade risarje*, v kateri so kot »napovedovalci« sodelovali otroci osnovnih in glasbenih šol ter člani obeh radijskih zborov. Nadgradnja obeh je bila nova oddaja z naslovom *Mladinski pevski zbori pojo*, ki je gostila najboljše slovenske zборе.³⁵ Tako se je radijski arhiv vztrajno razraščal in postal pravo narodno bogastvo, oddaja *Mladinski pevski zbori pojo* pa je ostala na sporedu Radia Ljubljana vrsto let. Bitenc je kot urednik skrbel za arhivska snemanja ter pozival skladatelje k ustvarjanju novih del, pri čemer je bil zelo uspešen. Vse nove skladbe so bile pozneje izdane v študijskih notnih zbirkah. Za otroški zbor sta večinoma pisala Bitenc in Kuhar, prvi na lastna besedila, drugi na predloge slovenskih poetov. Ansambla sta v vseh letih delovanja izvedla vrsto novitet in prejela odmevna priznanja ter postala pomembna člena slovenske glasbene kulture. Po zaslugi vseh sodelujočih sta vplivala na višjo raven otroških in mladinskih zborov ter stopnjevala ustvarjalnost slovenskih skladateljev.³⁶

Janez Bitenc je bil v obdobju od leta 1963 do 1966 vodja glasbenega studia ljubljanskega Pionirskega doma, ki je prav v tem času pod vodstvom priznanih mentorjev različnih umetnostnih področij postal središče otroške ustvarjalnosti. Skrbel je za natise glasbenih priročnikov in pesmaric, pripravljajl seminarje za vzgojitelje in učitelje, srečanja mladih pevcev in bil vsestranski organizator neformalnega glasbenega

33 Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi743695/>, obiskano 25. 3. 2015.

34 Dušica Herman, *Janez Kuhar v objemu violinskega ključa* (Ljubljana: Form 7; KUD Janez Kuhar, 2007), 52–53.

35 Prav tam, 52–54.

36 Damjan Švara, ur., *Otroški in mladinski zbor RTV Slovenija* (Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija: Mladinska knjiga, 2008).

izobraževanja. Od leta 1964 je bil glasbeni urednik založbe DZS, od leta 1966 do 1981 je bil učitelj in ravnatelj Glasbene šole Franca Šturma v Ljubljani. Tam je nadaljeval razvoj oddelka za predšolsko glasbeno vzgojo, katerega vitalni del je bil otroški pevski zbor pod Bitenčevim vodstvom. Tovrstna oblika vzgoje za malčke se je kmalu razširila po slovenskem prostoru in jo danes poznamo kot glasbeni vrtec ali glasbena pripravnica. Kot ravnatelj (1973–1979) si je prizadeval za tesnejše sodelovanje z osnovnimi šolami, v okviru katerih je vsebinsko zasnoval t. i. glasbeni dan ter s tem uvajal kulturne dneve,³⁷ ki so kasneje postali stalnica slovenskega splošnega šolstva. Prirejal je številne prireditve javnega značaja, v goste pa vabil slovenske umetnike, kot so Dubravka Tomšič Srebotnjak, Irena Grafenauer ali Primož Novšak³⁸ ter s tem učencem približal umetnost najvišjega kova, kar v tistih časih ni bilo vsesplošno dostopno. Kot izkušen in uspešen pedagog je med 1978 in 1982 predaval metodiko glasbenega pouka na muzikološkem oddelku Filozofske fakultete v Ljubljani. O tem pravi:

»Nerad se pa spominjam predavanj na univerzi. Nisem bil usposobljen za to, da bi predaval o pedagogiki za celo osnovno šolo. Jaz sem se posvečal otrokom. Če bi predaval metodiko glasbenega pouka za predšolske, bi šlo.«³⁹

Zadnjih dvajset let je v vrtcih in nižjih razredih osnovnih šol, v društvih in drugod redno izvajal glasbene delavnice. Vabili so ga na vse strani, tudi v zamejstvo.⁴⁰

Kot del metode poučevanja novih pesmi je razvil glasbeno pravljico in jo utemeljil kot izvirno didaktično obliko s pripovedovanjem, igranjem na glasbila, gibanjem in petjem. Bil je priljubljen pripovedovalec in neusahljivi vir novih pesmic, v katerih je na neprisiljen način poudarjal vzgojno noto. Otroci so mu dali vzdevek »stric Janez«, na katerega je bil zelo ponosen. Glasbene pravljice so nastajale po ustaljeni metodi:

»Napišem pesmico in jo uglasbim. Ta pesmica je integralni del pravljice, ki jo tudi napišem. Moja doktrina je namreč taka: že kot otroku se mi je upiral 'dril'. Otrok se hitro upre ponavljanju. In potem v pesem ne vloži prave ljubezni, pravega čustva. /.../ Pesem ne razbije pripovedi /.../, v sami pravljici se ponovi petkrat, šestkrat. Sam jo zapojem prvič, drugič, tretjič. Četrtyč pa jo z menoj zapojejo tudi otroci. Povsem spontano /.../. Ker sledi pesmica vsebini pravljice, ki ima neki čustveni naboj, bodo tem čustvom sledili tudi otroci. To je bistvo mojega dela.«⁴¹

Poudarjal je tudi to, da so njegove pravljice

»antipod temu načinu življenja, nasilju, naglici, zato imajo moje pravljice tako blago vsebino; v njih ni pretepanja, bombastičnih in napetih situacij /.../. Toplina, ki jo izraža vsebina, je vseč tudi staršem. Delam v smislu čistega, plemenitega načela.«⁴²

37 Senčar, »Pravljice, svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, 24.

38 Prav tam.

39 Dostopno na: <http://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/63-gost-meseca/2652-janez-bitenc>, obiskano 25. 3. 2015.

40 *Javna tribuna*, l. 25, št. 256 (1985): 9.

41 Senčar, »Pravljice, svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, 25.

42 Plajnshek, »Svoje delo sem vseskozi doživljal kot poslanstvo. Pogovor s skladateljem – Janez Bitenc«, 67.

Bitenčeve pravljice so pri otrocih, vzgojiteljicah v vrtcih, starših in drugih od začetkov do danes dobro sprejete in pogosto slišane. Pozitiven in odobravajoč odmev so doživele tudi pri literarni stroki. Marjana Kobe, uveljavljena literarna zgodovinarica, je med drugim zapisala, da se

»temeljna matrica Bitenčeve pravljice naslanja na model klasične pravljice. Od tega modela prevzema nedoločen čas in kraj dogajanja ter nekatere druge strukturne značilnosti. Vendar pisatelj prvine klasične umetne pravljice (andersenovskega tipa) po svoje preoblikuje, ko uvaja tudi elemente novejših pravljicnih vzorcev, naj piše o pripovedi s človeškimi/živalskimi liki, pravljice o oživiljenih predmetih ali poosebljenih naravnih pojavih. Na spoznavni in izkustveni ravni Bitenčeva pravljica niso zapletena, saj so namenjena najmlajšim sprejemnikom. Toda zmerom so domišljjsko iskriva, /.../ dajejo otroku občutek čustvene varnosti; v sklepu dogajanja pa tiči kanček pomenljivega življenjskega poznanja s preprosto razvidnim moralnim sporočilom.«⁴³

Med Bitenčevimi glasbenimi pravljicami omenjamo dela *Slonček Jakonček*, *Tinko Polovinko*, *Tri muce in druge glasbene pravljice*, *Kje je luna...* V 80. letih je ljubljanski radio posnel številne oddaje z Bitenčevimi deli, ki jih je urejala Jasna Novak Nemeč.

Janez Bitenc je ustvaril je okrog 500 pesmi in trideset knjig glasbenih pravljic. Za oboje je prispeval besedila in uglasbitve, prilagojene glasovnim, ritmičnim in izraznim možnostim otrok v starosti od treh do sedmih, osmih let. Objavljena so v revijah *Ciciban*, *Galeb*, *Otrok in družina*, *Mladi rod*, *Pastirček*, *Kekec*, *Cicido* in drugod, redno predvajana na radijskih in televizijskih programih ter izdana v nepregledni množici knjižnih izdaj in slikanic ter v notnih in knjižnih zbirkah z zvočnimi primeri v obliki kaset, LP plošč in zgoščenk. Najdemo jih v različnih pesemskih zbirkah in didaktičnih gradivih za predšolsko in šolsko glasbeno vzgojo. Imel je neprecenljiv občutek za otroški miselni in doživljajski svet ter za glasbene sposobnosti predšolskih otrok. Številne izdaje dopolnjujejo ilustracije priznanih avtorjev, kot so Jelka Reichman, Marjanca Jemec Božič, Jelka Godec Schmidt, Marlenka Stupica idr. V besedilih, ki so z redkimi izjemami Bitenčeva, je poustvaril preproste pesniške oblike po vzoru ljudskih pesmi, izštevanka, rajalne pesmi, uspavanke in druge.⁴⁴ V vseh se odraža otroški doživljajski svet ter prvinska potreba po gibanju, ritmu, petju in poustvarjanju.⁴⁵ Dosledno razpoloženske pesmi razveseljujejo, sproščajo in dopolnjujejo otrokovo ustvarjalno igro. V melodijah in harmonijah je bil zvest tradiciji, za katero je menil, da je otrokom najbližja. Njegova dela so izvirna in prepričljiva, kar potrjuje priljubljenost in ponarodelost številnih skladb. V večini so a cappella, nato s klavirsko spremljavo, številne so tudi priredbe za instrumentalne zasedbe (Borut Lesjak, Slavko Mihelčič, Kruno Cipci, Jani Golob, Rudi Pančur idr.), ki so pomenile novost v slovenski glasbeni literaturi. Pesmice so eno ali več kitične, v

⁴³ Marjana Kobe, »Novi glasbeni pravljici Janeza Bitenca«, *Otrok in knjiga* 53 (2002): 116.

⁴⁴ Bitenčeva literarna besedila je v diplomski nalogi analitično predstavila Helena Urbančič (*Otroške pesmi Janeza Bitenca*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2006).

⁴⁵ O Bitenčevih pogledih na glasbeno vzgojo predšolske dobe primerjaj diplomsko nalogo: Tea Vodušek, *Janez Bitenc in njegovi prispevek h glasbeni vzgoji predšolskih otrok* (Ljubljana: Akademija za glasbo, 1999), 17–34. Avtorica se naslanja na televizijsko oddajo v režiji Vinka Mödrndorferja *Pesmi za mamke, portret skladatelja Janeza Bitenca* (1998).

dvodobnem ali tridobnem taktovskem načinu v obsegu osem do šestnajst taktov, imajo ponavljajoče ritmične in melodične motive, gibanje v sekundnih in terčnih intervalih z redkimi skoki do kvinte, obseg od treh do sedmih tonov, med pogostejšimi tonalitetami so C-, D- in G-dur, kot izrazna izhodišča poustvarjanja pa uporabi besede: pripovedno, pristrčno, veselo, razgibano, radostno ipd. Da bi se otroci lažje naučili novih pesmic, se poglobili v vsebino in jih doživeto prepevali, je sčasoma razvil glasbeno pravljico kot neposredno dramaturško pripoved, ob kateri je spodbujal spremljavo Orffovih glasbil, ploskanje, ritmično gibanje in petje. Številne so bile predstavljene v radijski oddaji *Pe-denjžep* (ur. Jasna Novak Nemeč), pesmice pa v oddajah *Naučimo se novo pesmico*. Njegove metode so k ustvarjalni glasbeni vzgoji spodbujale tudi vzgojitelje in učitelje.

Bitenc je pionir sistematičnega razvijanja petja predšolskih otrok. Bil je prepričan, da petje v družinskem krogu usiha, zato si je prizadeval k večji vlogi glasbene vzgoje v vrtcih in nižjih razredih osnovnih šol. Zavedal se je otrokovih naravnih danosti, izkušnje pa so mu narekemale poglobljanje v metodiko glasbenega pouka, s poudarkom na poučevanju pesmi, oblikovanju glasu in glasbeni interpretaciji. V ta namen je najprej izdal zbirko otroških pesmi z naslovom *Naša četica koraka* (1960), z zbirko *Ciciban poje* (1971) pa se je začelo obdobje pesmic v knjižni in zvočni obliki, kar se je izkazalo kot vplivno za obujanje petja v družinskem krogu. Za spodbujanje glasbene dejavnosti v nižjih razredih osnovnih šol je izdal več didaktičnih zvezkov, kot je *Glasbeni album* (1977) s predstavivijo pomembnejših slovenskih skladateljev in otroških pesmic 20. stoletja, ki sodi med prva tovrstna gradiva na Slovenskem.⁴⁶ Njegov glasbeni opus ima vzgojno, glasbeno in literarno poslanstvo. Poznajo ga vse generacije, saj je od prvih izdaj minilo več kot šestdeset let in priljubljenost ne usiha. Svojevrstni *homage* in krona Bitenčevega ustvarjanja je zbirka *Mavrica: 100 najlepših otroških pesmic* (2008), ki jih je po skladateljevem izboru posnel Otroški pevski zbor RTV Slovenija.

Janez Bitenc je prejel pomembne nagrade in priznanja, med njimi Levstikovo nagrado za zbirko *Ciciban poje* (1972), odličje Svoboda z zlatim listom Zveze kulturnih organizacij Slovenije (1988), nagrado Republike Slovenije za pedagoško delo (1996), srebrni znak Republike Slovenije (1996), nagrado Zlati petelin (2000) in Župančičevo nagrado za življenjsko delo (2003). Umrli je 4. februarja 2005 v Šentvidu pri Ljubljani, kjer je tudi pokopan.

Bibliografija

- Benedičič, Tanja. *Mladinska dela Janeza Bitenca* (dipl. n.), Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 1997.
- Bitenc, Janez. *Nona. Spomini na otroška leta*, Ljubljana: Sanje, 2003.
- Budkovič, Cvetko. *Razvoj mladinskega zborovskega petja na Slovenskem, od začetkov do druge svetovne vojne*, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1983.
- Herman, Dušica. *Janez Kuhar v objemu violinskega ključa*, Ljubljana: Forma 7: KUD Janez Kuhar, 2007.

⁴⁶ NUK, Glasbena zbirka, mapa Janez Bitenc.

- Kobe, Marjana. »Novi glasbeni pravlјjci Janeza Bitenca«, *Otrok in knjiga* 53 (2002): 115–117.
- Kotnik, Vesna. *Priljubljenost del Janeza Bitenca v prvem triletju osnovne šole*, Maribor: Pedagoška fakulteta (dipl. n.), 2011.
- Križnar, Franc in Tihomir Pinter. *Sto slovenskih skladateljev*, Ljubljana: Prešernova družba, 1997.
- Nemec Novak, Jasna. »Janez Bitenc: 1925–2005«, *Naši zbori* 55, št. 1 (2005): 14. NUK, Glasbena zbirka (mapa Janez Bitenc).
- Plajnšek, Irma. »Svoje delo sem vseskozi doživljal kot poslanstvo. Janez Bitenc«, *Otrok in družina* 1 (2001): 66–67.
- Rustja, Božo. »Otroci morajo sami zapeti brez prisile: Janez Bitenc: skladatelj in pisatelj za otroke«, *Ognjišče* 37, št. 1 (2002): 8–12.
- Senčar, Igor. »Pravlјjice – svet enosti, miru in zrenja v svetlobo, iz katere smo izšli in v katero se vračamo«, *Tretji dan*, oktober 1994, 23–25.
- Svetina, Marinka. »Ustvariti pesem v ozkem obsegu je umetnost. Pogovor z Janezom Bitencem«, *Otrok in knjiga* 42 (1996): 55–59.
- Švara, Damjan, ur. *Ob 50-letnici Otroškega in Mladinskega pevskega zbora RTV Slovenija*, Ljubljana: RTV Slovenija: Mladinska knjiga, 2008.
- Urbančič, Helena. *Otroške pesmi Janeza Bitenca* (dipl. n.), Ljubljana, Pedagoška fakulteta, 2006.
- Vodušek, Tea. *Janez Bitenc in njegov prispevek h glasbeni vzgoji predšolskih otrok*, Ljubljana: Akademija za glasbo (dipl. n.), 1999.

SUMMARY

Janez Bitenc is the author of approximately 500 songs and 30 musical-fairy-tale books. His lyrics and melodies were adapted for the voice, rhythmic and expressive capabilities of children aged between 3 and 7 or 8. His works were published in magazines mostly aimed at children, regularly broadcast on radio and TV, and appeared in a countless number of editions such as books, picture books, staves and book collections equipped with cassettes, records and CDs. In addition, his works can also be found in various song collections and didactic methods intended for pre-school and school music education. Bitenc had an invaluable understanding of the mental world, experience and music skills of pre-school children. Numerous editions contain illustrations by renowned authors, such as Jelka Reichman, Marjanca Jemec Božič, Jelka Godec Schmidt, Marlenka Stupica, and many others. His

lyrics are mostly simple poetic texts inspired by folk songs, counting-out rhymes, merry tunes, lullabies, and others. In his aim to make the learning of new songs easier for children, so that they can grasp the content and therefore sing in a livelier and more genuine manner, he gradually developed a musical fairy tale as a direct dramaturgic tale to be accompanied by Orff instruments, hand-clapping, rhythmic movements and singing. All these elements reflect children's real experiences and their need to move, to feel rhythm, to sing and create. Merry tunes make children happy, relaxed and somehow add to their creative play.

The works of Janez Bitenc are original and persuasive, attested to by the enduring and widespread popularity his songs enjoy. They are mostly a cappella, although some are accompanied by a piano; there are also numerous arrangements for instrumental ensembles, which was a new trend in Slovene music literature.